

BANKALARLA KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

• **Serdar KUŞÇU** •

Vergi Denetmen Yardımcısı

- GİRİŞ:

Finansal piyasalardaki değişim, Dünya'da iktisadi ve siyasal olarak farklılaşma yönünde zıt kutupların yaratıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülmüştür. Dünyada yaşanan bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'de özellikle 1980 sonrası yatırım araçları ve finansman yöntemlerinin çeşitlendirilmesi ile mali piyasalarda büyük bir değişim yaşanmıştır.

Bu kapsamda bankacılık sektöründe de bankalara benzeyen, bankalara alternatif olabilecek kurumların kurulabilmesi amacıyla yasal düzenlemelere gidilmiş ve bu amaçla faizsiz bankacılık da denilen ve faizli bankacılığa bir alternatif olarak Özel Finans Kurumları kurulmuştur. Bu şekilde Özel Finans Kurumları, birçok alternatif finansman yöntemini bünyesinde barındırarak bankacılık sistemindeki yerini almıştır.

Özel finans kurumları da aynen bankalar gibi fon toplamakta, fon kullandırmakta, havale, EFT, transfer işlemleri yapmakta, çek, poliçe, emre muharrer senet düzenlemekte, kredi işlemleri yapmakta, teminat mektubu vermekte, ithalat-ihracat işlemleri gibi klasik bankacılık işlemleri yapmaktadır.

Vergi mevzuatı açısından bakıldığında bankalar ile özel finans kurumlarının vergi yükümlülükleri ve sorumlulukları temelde aynı olmakla beraber aralarındaki en önemli farkı KDV mükellefiyeti oluşturmaktadır. Bununla beraber özel finans kurumlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin BDDK tarafından düzenlenen, 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ve 5228 sayılı Bazı Vergi Kanunlarında Deği-

şiklik Yapılması Hakkındaki Kanunla yapılan düzenleme ile, özel finans kurumlarının vergilendirilmesinde köklü değişiklikler meydana gelmiş ve vergi mevzuatı açısından bankalar ile aralarındaki farklılık büyük ölçüde giderilmiş, vergisel açıdan bankalarla aralarında mevcut olan adaletsizlik de ortadan kaldırılmıştır.

Yazımızda Türk mali piyasalarında, faizli bankacılığa bir alternatif olarak kurulan özel finans kurumlarının özellikleri, hukuki yapısı, faaliyetleri ile ilgili genel bilgiler verilerek, vergi mevzuatı açısından bankalarla karşılaştırmalı olarak vergi yükümlülük ve sorumlulukları açıklanacaktır.

II. ÖZEL FİNANS KURUMU KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Ülkemizde bir kısım insanlar dini inançları gereği faize yaklaşmamaktadırlar. Paraya ihtiyaç duydukları hallerde, bu ihtiyaçlarını faiz karşılığında kredi olarak gidermemekte; tasarrufları varsa bunları faiz karşılığı borç olarak vermemektedirler. Dolayısıyla, bu tür faaliyeti meslek olarak icra eden, Bankalar Kanununa (BankK.) tabi klasik bankalarla bu amaçlarla hukuki ilişkiye girmemektedirler.

Bu amaçla, faizle çalışan klasik bankalar yanında bunlara alternatif kurumlar oluşturularak bu kişilerin bankaya duydukları ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır. Özel Finans Kurumu (ÖFK) kavramı da bu şekilde ortaya çıkmıştır.

ÖFK, Bankalar Kanununun 20/6. maddesinde "...mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralama veya ortak yatırımlar

yolu ile finanse eden kurumlardır." şeklinde tanımlanmıştır.

Burada kanun koyucu ÖFK'lerin klasik bir tanımını yapmaktan ziyade yapmış oldukları işlemlerle ilgili bilgi verme şeklinde bir düzenlemeye gitmiştir. ÖFK'ler dünyadaki faizsiz bankacılık ve İslam bankacılığı uygulamasının bir yansıması olarak görülmektedir. Bu kuruluşlar faizli bankaların yaptıklarına benzer işlemlerle, dini inançlarından ötürü faizle iş yapmayı sakıncalı bulan kesimin elindeki tasarrufları ekonomiye aktarmak ve bu kesimin bankacılık hizmetlerine olan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyette bulunmaktadır.

Özel finans kurumlarının kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır: Özel finans kurumları, mali piyasalarda tasarruf sahibi ödünç verenlerle ödünç alan harcamacılar arasında geçiş mekanizmasını oluşturan kurumlar olduklarına göre, banka dışı finansal aracı kurumlar olarak kabul edilmelidir. Özel izin ve imtiyazla çalışmaları, özel denetim usullerine tabi olmaları, devletin müdahalesine açık olmaları, özel ağırlaştırılmış sorumluluk kurallarına tabi olmaları ve özellikle mevduat hesabı sahibi müşteriler karşısındaki itibarları bankaların güven kurumu olarak anılmalarının başlıca sebepleridir¹. Yine özel finans kurumları, özel faaliyet türü nedeniyle resmi izinle kurulduklarına göre imtiyazlı kuruluşlar olarak kabul edilmelidir. Özel finans kurumlarının en önemli özelliği ise bankacılık faaliyetlerini faizsiz esasa göre yürüten anonim şirket şeklinde kurulan kurumlar olmalarıdır. Özel finans kurumları dinen yasak olduğu için faizden uzak durarak bankacılık hizmetlerini veren müesseselerdir. Bu nedenle ÖFK'ler de bir tür bankadır denilebilir. ÖFK'lerin çek ve senet tahsilatı, çek kullandırma, havale işlemleri, kambiyo ve benzeri işlemleri yerine getirmeleri bakımından bankalardan herhangi bir farklılıkları bulunmamaktadır.

III. ÖZEL FİNANS KURUMLARI İLE İLGİLİ MEVZUAT VE UYGULANACAK HÜKÜMLER

A. Yasal Dayanak

Özel Finans Kurumlarının kurulması, faaliyetleri ve tasfiyelerine ilişkin esas ve usullere ilişkin karar, Bakanlar Kurulunun 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kararnamesi ile yürürlüğe konulmuştur. Böylece söz konusu kararname, ülkede faizsiz bankacılığın, diğer bir deyişle "İslam Bankacılığı"nın yasal dayanağını oluşturmuştur.

Bankalar hakkında 70 sayılı KHK'nın 90.maddesi, bankalar dışındaki mali kuruluşların, kuruluş ve faaliyetlerinin bu kanun hükmünde kararnameye tabi olmayacağını ve bu kuruluşların tabi olacağı esasların Bakanlar Kurulunca tespit edileceğini hükme bağlamıştır.

Bu yasal hüküm doğrultusunda ÖFK'ler ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nca Resmi Gazete'nin 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 mükerrer sayısında yayımlanan kararname, Bakanlar Kurulu'nun 83/7506 sayılı kararı olarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararnamenin dayanağı olan 70 sayılı KHK daha sonra 25.04.1985 tarihinde 3182 sayılı Bankalar Kanununa dönüşmüştür. Ancak daha sonra 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı yeni Bankalar Kanunu ile 3182 sayılı kanun tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni kanunda da "Diğer Mali Kuruluşlar" başlıklı düzenleme yer almamış ve dolayısıyla, 83/7506 sayılı BKK, 4389 sayılı Kanunun çıktığı 18.06.1999'dan itibaren yasal dayanağını yitirmiştir. Böylece ÖFK'ler açısından bir tür hukuki boşluk doğmuştur.

Günümüze kadar geçen süre içerisinde ÖFK'lerle ilgili en önemli hukuki gelişme, 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bankalar Kanununda değişiklik yapan 4491 sayılı kanun ile ÖFK'lerin 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alınması olmuştur. Böylelikle ÖFK'ler hukuki statülerini güçlendirmişlerdir. Yeni kanun ile ÖFK'lerin ilk defa bir tanımı yapılmıştır. Buna göre 4389 sayılı Kanunun 20. maddesinin 4491 ile eklenen 6. fıkrasında ÖFK'ler, "Mevduat toplama

1 Ahmet BATTAL: Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları, (Ankara 1999), s.7.

yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finansman temin eden" kurumlar şeklinde tanımlanmıştır.

B. Özel Finans Kurumları Hakkında Uygulanacak Diğer Hükümler

İlk kuruluş yıllarından itibaren uzun süre Bankalar Kanununa tabi olmayan ve sadece, kanunla verilmiş bir yetkiye istinaden Bakanlar Kurulunca çıkarılan kararnamelere ve bunlara bağlı diğer idari mevzuata dayanarak faaliyetlerini sürdüren ÖFK'ler, Aralık 1999'da Bankalar Kanunun kapsamına alınmışlardır. Ancak özel finans kurumları halen ,mahiyetleri gereği, bu kanunun bazı hükümlerine tabi değillerdir.²

Örneğin mevduatın tanımlandığı ve düzenlendiği 10.maddenin 2. ve 3. fıkralarında yer alan, mevduatın türlerine göre tasnifi ve mevduatın geri alınması hakkının sınırlandırılmaması kuralları, ÖFK'lere uygulanmayacaktır. Yine 12/2. maddede yer alan, ticaret amacıyla emtia alım satımı yasağı, özel finans kurumları için uygulanmaz. Zira bu kurumlar zaten topladıkları paraları, ortaklık yöntemiyle ticarete kullanmak üzere kurulmuşlardır. 14.maddenin 5., 6. ve 7. fıkralarında düzenlenen ve bankaların ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin fona devri halinde bankanın krizden kurtarılması için uygulanacak kuralları açıklayan hükümler, TMSF ile ilgili 15., Fonun yönetimini devraldığı bankalarla ilgili yetkilerini düzenleyen 16.maddeler, bankaların meslek birliğini düzenleyen 19. madde ÖFK'ler için uygulanmaz (ÖFK'ler için kamu kurumu niteliğini haliz ayrı bir meslek birliği vardır).

ÖFK'lerin Bankalar Kanununa tabi olmadıkları konularda hangi hükümlere göre faaliyet göstereceği Bankalar Kanunu 20/6'da ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla kurumlar hakkında mevzuatta bir boşluk söz konusu olmayıp, ya doğrudan kanuna ya da kanuna uygun olarak çıkarılmış olan BDDK kararlarına tabi olarak faaliyet göstereceklerdir.

IV. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ FAALİYETLERİ

Özel finans kurumları, mali piyasanın bir diğer kurumu olan bankalar gibi küçük tasarruf sahiplerinin ellerindeki fonları toplayıp, büyük sermayeler oluşturmakta ve bu fonları müteşebbislere aktarmakta ancak bankalardan farklı enstrümanlar kullanarak bu fonksiyonu yerine getirmektedirler.

A. Fon Toplama Faaliyetleri

ÖFK'lerin işleyiş mekanizması içinde kâr/zarar ortaklığı sözleşmesi, sistemin temelini oluşturur. Söz konusu sistemde kaynaklar, kişi ya da işletmelerden kâr/zarar ortaklığı sözleşmesi ile sabit bir getiri sözü vermeden, belirli bir süre için toplanır. Sözleşmeye zarar da edilebileceği eklenir.

ÖFK'lerin başlıca fon toplama faaliyetlerini cari hesaplar ile katılım hesapları oluşturmaktadır. Kurum, hesaplarında cari hesaplarla katılma hesaplarını ayırmaya, katılma hesaplarını da vadelerine göre müstakil hesaplarda takip etmeye mecburdur.

1. Özel Cari Hesaplar

ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 3.maddesine göre; özel finans kurumlarında, Türk Lirası veya yabancı para cinsinden nama yazılı olarak "özel cari hesap cüzdanı" karşılığında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan, karşılığında hesap sahibine anapara dışında faiz, kâr ve sair nam altında bir bedel ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.

ÖFK cari hesapları, karşılığında faiz, kâr payı ve herhangi bir bedel ödenmeksizin açılan ve çek kullanımına müsait olan hesaplardır. ÖFK'ler herhangi bir nema ödemedikleri bu hesap türü karşılığında müşterilerine çek, senet tahsilatı, havale işlemleri gibi her türlü bankacılık hizmetlerini bedelsiz sunmaktadır. Kurum bu hesapta biriken fonların işletilmesinden doğan kâr veya zararı kendi hesabına intikal ettirir.

2. Katılma Hesapları

Özel finans kurumlarına Türk Lirası veya ya-

2 Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. A. Battal, Yeni Bankalar Kanunu, s.197 vd.

bancı para cinsinden nama yazılı olarak "kâr ve zarara katılma hesabı cüzdanı" karşılığında yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş faiz, kâr ve sair nam altında bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.

ÖFK'lerin fonları, sermaye ve öz kaynakları dışında büyük ölçüde katılma hesaplarından sağlanmaktadır. Katılma hesapları adından da anlaşılacağı gibi tasarruf sahibine kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplardır.

ÖFK'ler katılma hesaplarının işletilmesinden doğacak kâr ve zarara katılma oranlarını, zarara katılma oranı kâra katılma oranının yüzde ellisinden az olmamak kaydıyla vade grupları itibarıyla TL ve yabancı para hesapları için ayrı ayrı belirleyebilir. Vade gruplarına uygulanacak kâr ve zarara katılma oranları dönemler itibarıyla ÖFK'lerin şubelerinde açıkça görülebilecek bir şekilde asılarak ilan edilir. Katılma hesabının açıldığı anda geçerli olan oranlar hesap cüzdanına kaydedilir ve bu kayıt hesap açıldıktan sonra vade bitimine kadar değiştirilemez. Katılma hesaplarının işletilmesinden doğan kâr veya zarar her vade grubunun toplam katılma hesapları içindeki birim hesap değeri üzerinden ağırlığı oranında günlük veya haftalık olarak dağıtılır.

B. Fon Kullandırma Faaliyetleri

Özel finans kurumlarının finansman metodlarından en yaygın olan yöntem murabaha (peşin alıp vadeli satmak) yöntemidir. Bu yöntemde ÖFK'ler tasarruf sahiplerinin katılma hesaplarında ve cari hesaplarında topladıkları fonları, sanayici ve tüccarın ihtiyaç duyduğu malı mamül, yarı mamül veya hammadde şeklinde ihtiyaca göre peşin alıp, üzerine belli bir kâr ilavesi ile satmaktadır.

Türkiye'de yaklaşık yirmi yıldan beri faaliyet gösteren ÖFK'lerin fon kullanma yöntemleri hakkında 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin yayımı tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 21. maddesi ile

ÖFK'lerin topladıkları fonları "kurumsal finansman desteği", "bireysel finansman desteği", "kâr-zarar ortaklığı yatırımı", "finansal kiralama" ve "mal karşılığı vesaikin finansmanı" şeklinde kullandırabilecekleri hükme bağlanmıştır.

1. Kurumsal Finansman Desteği

ÖFK ile fonu kullanacak işletme arasında akdedilecek sözleşme dahilinde, işletmenin ihtiyaç duyduğu her türlü emtia, gayrimenkul ve hizmet bedelinin, özel finans kurumunca işletme adına, satıcıya ödenmesi ve bunun karşılığında işletmenin borçlandırılması işlemidir. Bu yöntemle kullandırılacak fonlar karşılığında teminat alınması ve alım satım ilişkili belgenin bir suretinin özel finans kurumunca muhafazası zorunludur.

ÖFK'ler murabaha işlemini tüccar ve sanayicilerin işletmeleri için gerekli olan mamul ve yarı mamul maddelerin peşin alınıp üzerine belli bir kâr ilavesi ile vadeli olarak satılması suretiyle gerçekleştirmektedirler. Bir bankanın 100 YTL kredi sağlayıp bir ay sonra 110 YTL olarak tahsil etmesi ile ÖFK'nin 100 YTL'lik bir malı bir ay vadeli 110 YTL'ye satması arasındaki fark açıktır. Bankanın sağladığı kredinin müşterisi tarafından 10 YTL fazla olarak geri ödenmesi bir borç geri ödemesi olup, faiz olmaktadır. Halbuki ÖFK'nin satışında müşterisinin ödediği 10 YTL fazlalık, satın aldığı malın bedeli olduğundan bir kâr olmaktadır.

Bu yöntem ile fon kullandırılmasında ÖFK'lerin kuruldukları günden 20.09.2001 tarihinde 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik yürürlüğe girinceye kadarki satış işlemleri satıcı firmanın ilgili ÖFK adına fatura kesmesi ve aynı ÖFK kurumunun da kârını ilave ederek alıcı firmaya satış faturası kesmesi ile tamamlanmış olmakta idi. Ancak yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile satıcı firma faturasını doğrudan alıcı firmaya kestiğinden finans kurumunun kâra ilave ederek alıcıya yansıttığı fark KDV ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Kurumsal finansman desteği yöntemi ile kullandırılan fonlarda alıcılara mal, kur farkı, fiyat farkı vs. adlar altında fatura tanzim edilmeyecek, KDV hesaplanmayacaktır. Kurumsal finansman desteği yöntemiyle kullandırılan fonların kâr, kur

farkı, fiyat farkları BSMV ve KKDF için fatura niteliğindeki dekontlu fiş düzenlenerek tahakkuk ettirilecektir.

2. Bireysel Finansman Desteği

Bireysel ihtiyaçlar için, gerçek kişi alıcıların doğrudan satıcılardan aldıkları mal veya hizmet bedelinin, özel finans kurumu tarafından alıcı adına satıcıya ödenmesi karşılığında, alıcının borçlandırılması işlemidir.

Bu yöntemle kullandırılan fonlar, kurumsal finansman yöntemi ile sağlanan fonlarla aynı olmakla beraber bir tek farklılık arz etmektedir. Bu farklılık alınan malların kurumsal finansman desteğinde ticari amaçlı olmasına karşılık bireysel finansmanda nihai tüketiciye satılmış olması ve satılan malın ticari amaçlı olmamasıdır.

3. Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı

Fon kullanacak gerçek ve tüzel kişilerin, tüm faaliyetlerinden veya belirli bir faaliyetinden veya belirli bir parti malın alım satımından doğacak kâr ve zarara katılmak üzere bu kişilere fon kullandırılması işlemidir.

Kâr-zarar ortaklığı yatırımı yöntemi ile fon kullandırmak için özel finans kurumunun, fon kullandırılacak gerçek ve tüzel kişilerle "kâr-zarar ortaklığı yatırım sözleşmesi" imzalaması gerekir. Bu sözleşme, özel finans kurumu ile kâr ve zararına katılmak amacıyla sözleşmede belirlenen süre ve oranlarla sınırlı olarak fon tahsis ettiği gerçek ve tüzel kişiler arasındaki hukuki ve mali ilişkileri düzenlemektedir.

4. Finansal Kiralama

Taşınır ve taşınmaz malların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu hükümleri çerçevesinde, özel finans kurumu tarafından temin edilerek kiraya verilmesidir.

Finansal kiralama (leasing), yatırımcıların ihtiyaç duyduğu her türlü makine ve ekipmanın özel finans kurumu tarafından satın alınarak yatırımcılara kiralanması işlemidir. 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununun 4. maddesinde finansal kiralama sözleşmesi; kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya

başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre fes-hedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir, şeklinde tanımlanmıştır.

Finansal kiralamanın diğer finansman yöntemleri ile kıyaslandığında ilave bazı avantajları olduğu görülmektedir. Genellikle KDV oranı (binek otolar dahil) %1'dir. Otobüs, kamyon ve kamyonetlerde %8'dir. Finansal kiralama yöntemi ile fon kullandırmanın belki de en önemli avantajı, kiralayan açısından kira faturalarının gider yazılarak vergiden düşülebilmesidir. Finansal kiralamada geri ödeme süresinin 4 yıl gibi uzun bir süreye yayılmış olması da yatırımcıya uzun süreli borçlanma imkanı sağlamaktadır.

5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Dış ticaret ve kambiyo mevzuatı çerçevesinde, özel finans kurumu ile fon kullanan arasında düzenlenecek yazılı bir sözleşme dahilinde, mal karşılığı vesaik mukabllinde, fon kullandırılması işlemidir.

Bu durumda ÖFK'lerin üretim desteği sağlaması faaliyeti yurt dışından gerçekleştirilmektedir. Zira burada da vesaikla temsil edilen ve işletme ihtiyacı olan malın üçüncü kişilerden peşin satın alınıp vadeli satımı söz konusudur³. Özel finans kurumları tarafından yapılan bu işlem, bankaların kredi ve aracılık faaliyetlerinde sık kullandıkları akreditif işlemiyle büyük benzerlik göstermektedir.

ÖFK'ler ile ilgili mevzuatta, mal karşılığı olan vesaikin alım satımı yolu ile fon kullandırma şeklinde isimlendirilen akreditif muamelesi, talimat veren (amir) hesabına, çoğu zaman belirli belgelerin teslimi karşılığında belli bir vade ile belirli bir tutarın üçüncü kişiye ödenmesi veya emrine hazır tutulması için verilen bir tür mektup olarak tanımlanabilir.

ÖFK'ler bu yöntemle işletmeyi kredilendirmektedir. Zira topladığı fonları veya öz kaynaklarını, vade farkı karşılığında işletmeye tahsis etmektedir. Bankacılık hizmetlerinden olan aracı-

3 Ahmet BATTAL: a.g.e., s.254.

lık faaliyeti niteliğindeki akreditifte ise kurum fon kullandırmayacak, sadece aracılık faaliyetini yapacak, bu faaliyet karşılığı da belli bir servis ücreti alacaktır⁴.

Bu faaliyette işletmesi için makine, ekipman, ham ve yarı mamul maddeye ihtiyaç duyan işletmeci, yurt dışından ithal edeceği bu malları temsil eden vesikayı kendi namına satın alması için kuruma talimat verir. Kurum bu vesikayı muhabir kurum veya banka vasıtasıyla peşin olarak satın alır ve vadeli olarak akreditif açtıran a satar, aradaki vade farkından kâr elde eder.

V. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİLEN-DİRİLMESİ

A. Özel Finans Kurumlarının Vergi Yükümlülüğü

Vergi yükümlülüğü yasayla doğar. Anayasanın 73/3. maddesine göre; vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanun ile konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Yükümlülüğün sınırları ve şartları yine yasa ile belirlenir. Vergi yükümlülüğü Vergi Usul Kanunu'nun ikinci bölümünde vergi sorumluluğu başlığı adı altında 8. maddede mükellef ve vergi sorumlusu başlığı ile verilmiştir. Buna göre; mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişidir. Burada 8. madde ile yasadaki doğan bir borçluluk söz konusudur. Kanun, borcun doğumu için kişi sınırlaması yapmaksızın hem gerçek hem de tüzel kişilerin vergi borcunun mükellefi olabileceğini düzenlemiştir. Buna göre; özel finans kurumları da birer tüzel kişi olduğundan kanunun bu ifadesi ile vergi yükümlülükleri doğmaktadır.

Vergi yükümlülüğü, vergiyi doğuran olayla birlikte gerçekleşir; vergiyi doğuran olay her vergi bakımından yasalarla belirlenmiştir⁵. Anayasanın 73. maddesi doğrultusunda vergilerin yasallığı ilkesi gereği, her verginin oluşumunda bir yasa hükmü olmalıdır. Ortaya bir vergi çıktığına göre bu konuyla bağlantılı kişiler olacaktır ki bu kişiler gerçek, tüzel, kamu, özel, yabancı ya da yerli sınıflarına sahip mükelleflerdir. Yasa ile kendisin-

den vergi tahsil edilen kişi yani mükellef veya vergi sorumlusu yasal yükümlüdür.

Medeni Kanun ehliyet kavramına bir takım sınırlar çizmektedir. Hakları kullanabilmek için fiil ehliyetine sahip olmak gereklidir. Oysa vergi hukukunda vergi ehliyeti, fiil ehliyeti ile sınırlı değildir. Fiil ehliyetine sahip olmayanlar da vergi ehliyetine sahip olup, verginin muhatabı olabilmektedirler.

Vergiyi doğuran olayla iradi veya gayri iradi bir ilişki kurmak vergi yükümlüsü olmak için yeterlidir; çünkü vergi hukukunda ehliyetin temelini vergi ödeme gücü oluşturmakta ve medeni hukuktaki fiil ehliyetine sahip olmayanlar da vergiyi doğuran olayla ilişki içinde iseler vergi yükümlüsü olmaktadır; ancak VUK'un 10.maddesine göre tüzel kişilerle küçüklerin ve kısıtlıların, vakıflar, cemaatler gibi tüzel kişiliği olmayan kuruluşların yükümlü veya sorumlu olmaları halinde bunlara düşen ödevler kanuni temsilcileri, tüzel kişiliği olmayan teşekkülleri idare edenler ve varsa bunların temsilcileri tarafından yerine getirilir.

Vergi Usul Kanunu, vergi ehliyetinin sınırlarını geniş tutarak vergiden kaçınmanın söz konusu olmaması için mükellefiyetin kanuni temsilciler vasıtasıyla yerine getirilebileceğini belirtmiş, kanuni temsilcilerin, mükelleflerin vergi ödevlerini vergi dairesine karşı yerine getirmek zorunda olduklarını ve kanuni temsilcilerin üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmedikleri takdirde bundan kendi mal varlıkları ile sorumlu olacaklarını hükme bağlamıştır⁶.

Aynı doğrultuda olan Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun (AATUHK) mükerrer 35.maddesi de tüzel kişilerin mal varlıklarından tamamen ya da kısmen tahsil edilemeyen veya tahsil edilemeyeceği anlaşılan amme alacaklarının, kanuni temsilcilerin şahsî mal varlıklarından tahsil edileceğini düzenleyerek tahsil edilememesi durumunun anlaşılması durumunu da kanuni temsilcilere başvurmak için yeterli saymıştır. O halde bir tüzel kişilik olan ÖFK'lerde de vergi mü-

4 İsmail ÖZSOY: Özel Finans Kurumları , (İstanbul 1997), s.155.

5 Mualla Öncel, Ahmet KUMRULU, Nami ÇAĞAN: Vergi Hukuku, (Ankara 2000), s.73.

6 Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. Fevzi Rifat Ortaç, Türk Vergi Hukukunda Sorumluluk, (Çoğaltma),(Ankara,1990) s.74 vd.

kellefiyetinden dolayı sorumluluk kanuni temsilcilere aittir. Anonim şirket şeklinde kurulabilen ÖFK'lerin kanuni temsilcileri yönetim kurulu olduğuna göre ÖFK'nin vergi yükümlülükleri yerine getirilmediği ya da vergi borçlarının ödenmediği durumlarda yönetim kurulu sorumlu olacaktır.

VUK'un 10/3.maddesine göre; temsilciler ya da teşekkül idare edenler, bu suretle ödedikleri vergiler için asıl mükelleflere rücu edebilirler. AATUHK'nin mükerrer 35. maddesinin 4. fıkrası da, VUK'un 10.maddesinde olduğu gibi, kanuni temsilcilerin asıl amme borçlusuna olan rücu haklarını saklı tutmuştur. Vergi idaresi, alacağını en kısa yoldan tahsil etmenin yollarını aramaktadır. Kanuni temsilcilerin ise rücu hakkını saklı tutmaktadır. O halde vergi idaresine karşı sorumluluğunu yerine getiren yönetim kurulu üyesi ya da üyeleri, bu noktadan sonra ÖFK'nin tüzel kişiliğine başvurarak ödemiş oldukları meblağı talep etme hakkına sahiptirler.

Şimdi özel finans kurumlarının vergi yükümlülüklerini sırasıyla açıklayalım:

1. Kurumlar Vergisi :

ÖFK'ler anonim şirkettir ve anonim şirketler sermaye şirketi olduklarından, ÖFK'ler de bankalar gibi Kurumlar Vergisi Kanununun 1/A. maddesi uyarınca Kurumlar Vergisi mükellefidirler.

ÖFK'ler incelendiğinde bir kısmının yabancı sermaye ağırlıklı olarak kurulduğu, bir kısmının ise tamamen Türk ortaklardan kurulduğu görülmektedir. Yabancı ortakların yurt dışında ikamet ettikleri ve kanuni iş merkezlerinin de yurt dışında olduğu düşünüldüğünde, dar mükellef olmaları gerektiği kanısına varılabilir. Ancak dar mükellef kurumlar yabancı işletmeler olmakla beraber, yabancı sermaye ile kurulmuş olan ve Türkiye'de tescil edilmiş bir işletmenin kanuni merkezi Türkiye'de sayılacağından böyle bir kurum tam mükellef sayılacaktır. Yabancı ortakların pozisyonu dar mükellefiyete benzemekte ise de ÖFK'ler Türkiye'de tescil edilmiş olan kurumlar olduğundan Kurumlar Vergisi Kanununun 9.maddesinde belirtilmiş olan tam mükellefiyet bağlamında değerlendirilecektir.

ÖFK'lerin kurumlar vergisi matrahını, bir hesap dönemi içinde yapmış oldukları faaliyetler neticesinde elde etmiş oldukları safi kurum kazancı oluşturmaktadır. Kurum kazancı ise Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde ifade edilmiş olan "kurum kazancı, gelir vergisi mevzuuna giren gelir unsurlarından terekküp eder" hükmü dahilindedir.

Safi kurum kazancı, o dönemde kurum faaliyetleri sonucunda elde edilen gayri safi hasıllattan, söz konusu kazancın elde edilmesi ve idamesi için yapılan tüm giderlerin indirilmesi sonucu bulunur. Burada matraha ulaşırken safi kazançtan indirilecek giderleri ve kabul edilmeyen indirimleri göz önüne almak gereklidir. Bu hususta KVK'nın "matrahın tayini" bölümünde sırasıyla 14. ve 15. maddeleri düzenlenmiştir. ÖFK'ler de diğer anonim şirketlerde olduğu gibi, safi kurum kazancını tespit ederken bu hususları göz önünde bulundurmalarıdır. Yine kurumlar vergisine tabi safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazançla ilişkin hükümleri de geçerli olduğundan, ticari kazançlarda safi tutara ulaşmak için GVK'nın 40.maddesindeki gider olarak kabul edilen indirimler ve 41. maddesindeki gider olarak kabul edilmeyen indirimlerinde dikkate alınması gerekir.

ÖFK'ler ticaret şirketi olduklarına göre, bilanço usulüne göre defter tutmaları gereği muhakkaktır.

2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi :

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), banka, banker ve sigorta şirketlerinin işlemlerini vergilendirmesi nedeniyle ekonomik sınıflandırmada harcamalar üzerinden alınan bir vergi çeşidi niteliğindedir⁷.

Banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri

7 Abdurrahman AKDOĞAN: Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, (Ankara 2004), s.437.

vergisine tabidir. Söz konusu kişi ve kuruluşlar, çeşitli şekillerde hizmet sunabilmektedirler. Sundukları hizmetler dolayısıyla; faiz, komisyon, gider vb. adlarla kendi lehlerine tahsil ettikleri paralar üzerinden BSMV alınması gerekmektedir.

Örneğin, bir banka şubesi aracılığıyla gönderilmek istenilen para havalesi dolayısıyla, müşteriden posta masrafı, banka komisyonu ve benzeri adlarla tahsilat yapılabilmektedir. Burada vergiye konu olacak tutar, gönderilen havale tutarı değil, banka tarafından masraf, komisyon ve benzeri adlar altında tahsil edilen paranın tutarıdır.

BSMV'nin mükellefi; banka, banker ve sigorta şirketleridir. Yasal olarak, bu kişi ve kurumlar, verginin mükellefi olmakla birlikte, bunlar aracı mükellef durumundadırlar ve ödedikleri vergileri, hizmet sundukları kişi ve kurumlardan tahsil etmektedirler. Banka, banker ve sigorta şirketlerinin, hesapladıkları vergiyi müşterilerinden tahsil etmeleri, BSMV Kanununun bir sonucudur.

B.S.M.V.K.da, ÖFK'lerin adı doğrudan yer almamaktadır. Ancak ÖFK'ler de BSMV'nin mükellefidirler. ÖFK'ler de bankacılık işlemlerini icra ettiklerine göre; ÖFK'lerin de banka ve sigorta şirketleri gibi değerlendirilmesi ya da mevduat ve sair adlarla faiz ve benzeri menfaat sağlamak üzere para toplama işi ile uğraşanlar veya bankerler gibi değerlendirilmesi gerekmektedir. Kanunda verginin mükellefleri belirtildikten sonra sürekli para toplama işi ile uğraşanların (faiz ve sair menfaat sağlamak üzere) verilmesi, verginin alanını genişleten bir hüküm de ifade etmektedir.

3. Damga Vergisi :

Damga vergisinin mükellefleri; damga vergisine tabi tutulmuş olan belgeleri imza eden kişilerdir. Resmi kurumlar ile kişiler arasındaki işlemlerde ise damga vergisinin, söz konusu kişilerce ödenmesi gerekmektedir.

ÖFK'lerin, mal ve finans piyasalarında işlem yaptıkları göz önüne alındığında, kuruluşlarında ve kuruluşlarından sonra yaptıkları işlemlerle ilgili olarak hukuki işlemlerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu durumda damga vergisi mükellefiyetleri doğmaktadır.

Özel finans kurumları, damga vergisinin ko-

nusuna giren kâğıtların düzenlenebileceği bir takım işlemler yapmaktadırlar. Bunlar, kurumsal finansman desteği sağlanması ya da vadeli satış, mal karşılığı olan vesaikin finansmanı, finansal kiralama işlemleri, kasa kiralama, havale ve transfer işlemleri yapma, fizibilite etütleri yapma, akreditif açma, teminat mektubu verme ve TCMB'ye talimatnameler gönderme ve benzerleridir. Bunların dışında da Özel Finans Kurumları bir takım sözleşmeler yapabilir, ihtarnameler ve ihbarnameler düzenleyebilir.

ÖFK'ler de damga vergisi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirirken matrahın tespitinde vergiye konu olan kâğıdın mahiyetini göz önünde bulundururlar.

4. Katma Değer Vergisi :

Bankalar ve ÖFK'lerin ödedikleri vergiler temelde aynı olmakla beraber, aralarındaki en önemli farkı katma değer vergisi yükümlülüğü oluşturur. Bankaların her türlü mal ticaretini yapmalarının yasak olmasına karşılık, ÖFK'lerin sistemi mal alım satımı üzerine kuruludur. Dolayısıyla, yapılan işin mal ticaretine dayalı olması katma değer vergisi yükümlülüğünü de doğurmaktadır.

Ancak, 5228 sayılı Kanunla, Vergi Usul Kanununun 204.maddesinde yapılan değişiklik ile, özel belirleme yapılmadığı sürece vergi uygulamasında özel finans kurumlarının banka olarak kabul edilmesi öngörülmüştür. Bu şekilde, özel finans kurumlarının her ne şekilde olursa olsun yapacakları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben alacakları paralar BSMV'ye tabi tutulmuştur. Anılan düzenleme 31.07.2004 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla, özel finans kurumlarının yapacakları tüm işlemler (finansal kiralama hariç) BSMV'ye tabi olduğundan KDV'den istisna olacak, mal, demirbaş, taşıt vb. satışlar KDV'ye tabi tutulmayacaktır.

Vergi mevzuatı yönünden ÖFK'leri bankalardan ayıran temel farklılık alanı olan KDV yükümlülüğü ile ilgili açıklamalara ilerleyen bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

5. Diğer Vergi ve Yükümlülükler :

Özel finans kurumlarının ayrıca, faaliyetleri

neticesinde bazı harçları ödeme yükümlülüğünden dolayı 492 sayılı Harçlar Kanununa; bağlı bulundukları belediyelere verdikleri ilan ve reklamlara istinaden ödedikleri reklam ve ilan vergisi, çevre temizlik vergisi vb. gibi yükümlülüklerinden dolayı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa; sahip oldukları araçlar için 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununa; sahip oldukları bina ve araziler için ise 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa göre yükümlülükleri vardır. Yine kullandıkları fonlardan dolayı Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) yükümlülüğü de vardır.

Yukarıda açıkladığımız vergi yükümlülükleri bankaların vergi yükümlülükleri ile aynıdır. Şimdi de kısaca özel finans kurumlarının vergi sorumluluklarına bakalım:

VI. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİ SORUMLULUĞU

Özel finans kurumlarının, vergi mükellefiyetlerinin yanında, vergi sorumlulukları da vardır. Vergi sorumluluğu kavramı, vergi hukukunun en önemli müesseselerinden biridir.

Vergi hukukunda sorumluluk, vergiyi doğuran olayla ilişkisi olmayan üçüncü kişilerin yasalarla, vergiye ilişkin maddi ya da şekli ödevlerin yerine getirilmesi bakımından vergi dairesine muhatap tutulmalarını, bazı koşullarda asıl vergi borçlusu ile birlikte veya onun yerine geçerek vergiyi kendi mal varlıklarından ödemeyi ifade eder⁸. Mükellef ve vergi sorumlusu kavramları VUK'un 8. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir. "Mükellefiyet ve vergi sorumluluğu için kanuni ehliyet şart değildir" hükmünü düzenleyen 9. madde ile de sorumluluk kavramı mükellefiyet ile aynı ölçüler içinde değerlendirilmiştir. Bu ifadelerden de VUK'un vergi sorumluluğu kavramına verdiği önem ortaya çıkmaktadır.

Esasında, her vergi mükellefi, kendine düşen vergi borcunun ödenmesinden sorumludur. Ancak bazı hallerde kanun koyucu, vergi borcu-

nun, esas mükellef tarafından değil, başkaları tarafından ödenmesini öngörmüştür. Bu nedenle, vergi sorumlusu vergi dairesi ile muhatap tutulan kişidir⁹. Her vergi borçlusu kendi borcunun ödenmesinden sorumlu olmakla birlikte, vergi hukukunda sorumluluk kavramı bu geniş anlamı değil, başkasının borcu için kovuşturulmayı, görevlendirilmeyi öngören bir anlamı ifade etmektedir. Özel finans kurumları faaliyetlerini icra ederken doğan vergi borçlarının bir kısmını yükümlü sıfatıyla bir kısmını ise sorumlu sıfatıyla yerine getirmektedirler. VUK'un 10. maddesinde kanuni temsilcilerin ödevi düzenlenmiştir. Buna göre bir tüzel kişi olan ÖFK'lerin vergi ve buna bağlı borçlarının ödenmemesi durumunda ÖFK'lerin kanuni temsilcileri yani yönetim kurulu sorumlu olacaktır.

Vergi sorumluluğu müessesesinin temel amacı, vergi alacağını güvence altına alarak, idarenin alacağını kolaylıkla ve daha az masrafla toplamasını sağlamak ve vergi kayıplarını azaltmaktır.

Özel finans kurumları, çeşitli vergi kanunlarıyla, ilişkide bulundukları kişilerin vergi borçlarının ödenmesi ile ilgili olarak vergi sorumlusu sayılmaktadırlar.

1. Gelir Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları :

VUK'un vergi kesenlerin sorumluluğu başlığını taşıyan 11. maddesinde "Yaptıkları veya yapacakları ödemelerden vergi kesmeye mecbur olanlar, verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekten sorumludurlar" denilmiştir. Maddenin devamında, mal alım ve satımı ve hizmet ifası dolaısıyla vergi kesintisi yapmak ve vergi dairesine yatırmak zorunda olanların, bu yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde verginin ödenmesinden, alım satım taraf olanlar, hizmetten yararlananlar ve aralarında doğrudan veya hisimlik nedeniyle ya da sermaye, organizasyon veya yönetimine katılmak veya menfaat sağlamak suretiyle dolaylı olarak ilişkide bulunduğu

8 Mulla ÖNCEL, Ahmet KUMRULU, Nami ÇAĞAN: a.g.e., s.75.

9 Osman PEHLIVAN: Vergi Hukuku: Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi, (Trabzon,2004), s.60.

tespit olunanların müteselsilen sorumlu olacakları hükmüne bağlanmıştır.¹⁰ ÖFK'lerin, gelir vergisindeki sorumlulukları, VUK'un bu maddesi çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Yani yaptıkları işlemler neticesinde vergi kesmek zorunda olan ÖFK'ler, bu durumu bizzat takip ederek, verginin kesilmesinden, yatırılmasından ve bununla ilgili tüm ödevlerin yerine getirilmesinden sorumludurlar.

Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesinde "Vergi Tevkifatı" başlığı altında vergi tevkifatını yapmak ve yatırmak zorunda olanlar sıralanmıştır. Kanun, vergi tevkifatı yapacak olanlar arasında ticaret şirketlerini de saymıştır. Özel Finans Kurumları'nın anonim şirket nevinde kurulması zorunluluğu olduğundan, vergi tevkifatı yapmak zorunda olanlar arasında oldukları ortadadır.

Özel Finans Kurumlarının yapacağı vergi tevkifatları 94. madde kapsamında şunlardır:

* Hizmet erbabına ödenen ücretler ile 61. maddede belirtilmiş olan ücret benzeri ödemelerde vergi kesintisi,

* Özel Finans Kurumlarının, icra etmiş oldukları serbest meslek işleri dolayısıyla bu işleri icra edenlere yapmış oldukları ödemelerde vergi kesintisi (Bu kapsamda noterlere yapılan ödemeler hariç),

* Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. maddesindeki mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemelerde vergi kesintisi,

* Mevduat faizlerinde vergi kesintisi,

* Mevduat Faizi Niteliğindeki Kâr Paylarında Vergi Kesintisi,

* Kâr Paylarında Vergi Kesintisi (GVK Md. 94/6-b),

2. Veraset ve İntikal Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları :

Servetin el değiştirmesi nedeniyle alınan bir vergi olan Veraset ve İntikal Vergisi¹¹, veraset yoluyla ya da ivazsız olarak gerçekleşen intikallerle ilgili bir vergidir.

Bankaların bu alandaki sorumlulukları ile ilgili sorun, kendilerinde hesabı olan mudi ya da mudilerin ölümü durumunda ortaya çıkan vergi ve resim gibi yükümlülüklerin yerine getirilmesi hususundadır. Ortaklaşa hesap açtıran mudilerden birinin ya da bir kaçının ölümü durumunda; diğer hesap sahipleri ya da ölenin mirasçıları hesaptan para çekmek istediklerinde, vergi kesintisinin hangi tutara uygulanacağı problemi yaşanmaktadır. Bu durumda müşterek olarak açılan hesapta, hesap sahiplerinin belirlemiş oldukları bir oran varsa, o orana göre işlem yapılarak vergilendirilir. Taraflar arasında böyle bir oran saptanmadığında ise diğer hesap sahiplerine yapılacak ödemelerden dolayı vergi dairelerine ve mirasçılara karşı doğabilecek sorumluluklar, hayatta bulunan hesap sahibine yüklenmekte ve bu sözleşmelerde bankaların yatırmak zorunda olduğu vergi ve resimler, hesaptaki hisselerin eşit olduğunu kabule bankanın yetkili olduğunu belirten hükümlere yer vermektedir. Söz konusu uygulama bankalarda olduğu gibi özel finans kurumlarında da geçerlidir. Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 17. maddesinde sayılmış olan kurum ve kuruluşlara bakıldığında, Kanun teminat için geniş bir yelpazeyi sorumlu tutmuştur. Kamu idare ve müesseseleri, bankalar ve diğerleri sıralanmış fakat özel finans kurumlarından bahsedilmemiştir. Kanunun böylesine geniş bir düzenleme yaparken özel finans kurumlarını dışarıda bırakmayacağı açıktır. Bu nedenle özel finans kurumları, bankalar dahilinde düşünülmelidir.

Uygulamada Özel Finans Kurumları da aynen bankalarda olduğu gibi vergi dairelerinden alınmış olan tasdiknamenin ibraz edilmesi karşılığında ödeme yapmaktadırlar.

3. Damga Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları :

Belge ve kâğıt üzerindeki işlemleri vergilendiren damga vergisi, özel finans kurumlarının yapmış olduğu işlemlerde geniş bir uygulama

10 Bu maddede geçen müteselsil sorumluluk ile ilgili sınır yine aynı maddenin devamında çizilmiştir. Buna göre; müteselsilen sorumluluk mal üreten çiftçiler ve nihai tüketiciler için söz konusu değildir.

11 Abdurrahman AKDOĞAN, Şükrü KIZILOĞLU, Saygın EYÜPGİLLER: Türk Vergi Sistemi, (Ankara, 1987), s. 401.

alanı bulmaktadır. Damga vergisi ile ilgili sorumluluk, Damga Vergisi Kanununun beşinci bölümünde "Çeşitli Hükümler" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bölümde 26 ve 27. maddeler ile sırasıyla resmi dairelerin mecburiyeti ile noterlerin, bankaların ve kamu iktisadi kuruluşlarının mecburiyetleri düzenlenmiştir. 27. maddeyle bankalar ve kamu iktisadi kuruluşları ile işbirlikleri, vergisi ödenmemiş veya noksan ödenmiş kâğıtları, usulen vergisi ve cezası ödenmedikçe işleme koyamazlar. Vergi ve cezası ödenmeden bu kâğıtları işleme koyan ilgili banka ve kuruluşlardan, kâğıdın mükelleflerinden alınacak ceza miktarınca ayrıca ceza alınır. Kanunun söz konusu kuruluşlara böyle bir sorumluluk yüklerken bankacılık faaliyetlerini icra eden özel finans kurumlarını bu uygulamanın dışında bırakması düşünülemez. Söz konusu madde ile özel finans kurumlarını da sorumlu olan kuruluşlar arasında değerlendirmek gereklidir.

Özel Finans Kurumları, kanunun kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluk dahilinde kendilerine ibraz edilen kâğıtların, damga vergisi hususunda herhangi bir eksikliğin olup olmadığını kontrol ederler. Örneğin makbuz ile ödeme yapılmakta ise makbuzların vergi miktarına eşit olup olmadığını kontrol edeceklerdir.

4. Özel Finans Kurumlarının Diğer Vergi Ödevleri ile İlgili Sorumlulukları:

Özel finans kurumları yaptıkları ödemelerden vergi kesmelerinin yanında, bu vergilerin tam olarak kesilip, ödenmesinden ve diğer ödevlerin eksiksiz yerine getirilmesinden de sorumludurlar. Ayrıca ÖFK'lerin yükümlü ve sorumlu olarak ödemek zorunda oldukları vergilere ek olarak yerine getirecekleri vergi ödevleri de vardır. Bu vergi ödevleri VUK'daki "Mükellefin Ödevleri" başlığı altında dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar: "Bildirmeler (VUK Md. 153-170); Defter Tutma (VUK Md. 171-226); Vesikalar (VUK Md. 227-Mük.242) ve Muhafaza ve İbraz Ödevleri (VUK Md. 253-257)" dir.

5. Özel Finans Kurumlarının Vergi Cezalarından Sorumluluğu :

Özel finans kurumlarının sayılmış olan tüm

sorumluluklarının yanında, vergi cezalarından doğan sorumlulukları da vardır. Özel finans kurumları, tüzel kişi olduklarından, vergi cezalarından sorumlulukları da tüzel kişilerin vergi cezalarından sorumluluğu doğrultusundadır. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu VUK'un 333. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; tüzel kişilerin idare ve tasfiyesinde Vergi Kanununa aykırı hareketlerden tevellüt edecek vergi cezaları tüzel kişiler adına kesilir. Yani tüzel kişiler, verginin aslından ve cezasından kendi mal varlıkları ile sorumludurlar. Eğer malvarlığı, vergi borçlarını karşılamaya yetmiyorsa verginin aslı için kanuni temsilcilere başvurulabilir. Ancak vergi cezası için kanuni temsilcilere başvurulamaz. Buna göre; 333. maddenin ikinci bendinde VUK'un 10. maddesine atıfta bulunarak, kanuni temsilcilerin vergi sorumluluğu hakkındaki hükmünün, vergi cezaları hakkında da uygulanacağı hükmü bu doğrultuda yorumlanmalıdır.

O halde özel finans kurumunun vergi borç ve cezalarından kurum tüzel kişiliği kendi mal varlığı ile sorumlu olacaktır. Verginin aslı ve cezalarına mal varlığı yetmiyorsa, bu durumda sadece verginin aslı için kanuni temsilcilere yani özel finans kurumunun yönetim kuruluna başvurulabilir. VUK'un 10. maddesinin 3. fıkrası ile düzenlenmiş olan kanuni temsilcilerin rücu hakları da yine verginin aslı için mümkün olacaktır.

VII. VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN TEMEL FARKLILIK ALANI OLAN KATMA DEĞER VERGİSİ AÇISINDAN ÖZEL FINANS KURUMLARI

Genel olarak bakıldığında; özel finans kurumları ile bankaların hukuki olarak kuruluşları farklı olsa da verdikleri hizmetlerin birbirine benzediği görülmektedir. Özel finans kurumları da aynen bankalar gibi fon toplamakta, fon kullanılmakta, havale, EFT, transfer işlemleri yapmakta, çek, poliçe, emre muharrer senet düzenlemekte, kredi işlemleri yapmakta, teminat mektubu vermekte, ithalat-ihracat ihracat işlemleri gibi klasik bankacılık işlemleri yapmaktadır. Özel finans kurumları da bankalar gibi para piyasasında bulunmaktadır.

Bu benzerliklerinin yanısıra bazı önemli fark-

lilıklar da vardır. Özel finans kurumlarının halktan topladıkları fonları ve kendi kaynaklarını kullanma ve kullandırma biçimi bankalardan oldukça farklıdır. Bankaların genellikle faiz karşılığı nakit kredi kullandırmalarına karşılık, özel finans kurumları nakit kredi kullandıramamaktadır. Özel finans kurumlarının topladıkları fonları, ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla ticarete bizzat kullanmaları gerekmektedir. Kurum ya kâr ve zarara katılma yatırım ortaklığı yoluyla kredi kullandırmakta ya da mal kredisi denilen kredi yöntemiyle, ellerindeki paralarla peşin mal alıp vadeli satarak, aradaki vade farkından kâr elde etmeye çalışmaktadır. Bankaların ise ticaret amacıyla mal alım satımı yapmaları Bankalar Kanunu'nun 12. maddesi ile yasaklanmıştır.

Özel finans kurumlarının peşin al vadeli sat olarak da ifade edilen murabaha işlemleri ile finansal kiralama işlemlerinde yapılan işin mal ticaretine dayalı olması sürekli katma değer vergisi mükellefiyeti tesis ettirmelerini gerektiriyor iken bankaların her türlü mal ticareti yapmaları yasak olduğu için katma değer vergisi mükellefiyetleri bulunmamaktadır. Bankalar ile özel finans kurumlarının vergi yükümlülükleri ve sorumlulukları temelde aynı olmakla beraber vergi mevzuatı açısından aralarındaki en önemli farkı KDV mükellefiyeti oluşturmaktadır.

Bununla beraber özel finans kurumlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin BDDK tarafından düzenlenen, 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile bu kurumların vergilendirilmesinde köklü değişiklikler meydana gelmiş ve vergi mevzuatı açısından bankalar ile aralarındaki farklılık büyük ölçüde giderilmiştir.

Yönetmelikten önce özel finans kurumları bir yandan K.D.V.K.nin 1. maddesi çerçevesinde, hammadde, mal, makine, teçhizat ve gayrimenkul ticareti ve ayrıca aracılık ve danışmanlık hizmeti şeklinde teslim ve hizmet faaliyetlerinde bulunduklarından KDV'ye diğer yandan 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28.maddesinin ikinci fıkrasına göre yalnızca banka muame-

le ve hizmetleri nedeniyle BSMV'ye tabi oldukları için dolaylı vergiler açısından bir çifte mükellefiyet söz konusu olmaktaydı.

Yeni düzenlemelere göre özel finans kurumlarının kullandıkları fonlar bankalar gibi finansman hizmeti sayılmakta, dolayısıyla mal ve hizmetlerin ticareti değil de bunların finansmanı bu kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Böylelikle özel finans kurumlarının kullandıkları fonlar sonucu elde ettikleri gelirler KDV'nin değil de BSMV'nin konusuna girmektedir. Dolayısıyla fatura düzenleme zorunluluğu da ortadan kaldırılmıştır. Buna paralel olarak elde edilen gelir bankalarda olduğu gibi dönemsellik ilkesine göre gelir kaydedilecektir. Başka bir ifade ile ilgili dönemin sonuna kadar oluşan finansman hizmetinin geliri o dönemde gelir olarak dikkate alınacaktır.

Ayrıca, son olarak 5228 sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile, Vergi Usul Kanununun 204. maddesinde yapılan değişiklik ile, özel belirleme yapılmadığı sürece vergi uygulamasında özel finans kurumlarının banka olarak kabul edilmesi öngörülmüştür. Bu şekilde, özel finans kurumlarının her ne şekilde olursa olsun yapacakları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben alacakları paralar BSMV'ye tabi tutulmuştur. Anılan düzenleme 31.07.2004 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla, Özel Finans Kurumları'nın yapacakları tüm işlemler (finansal kiralama hariç) BSMV'ye tabi olduğundan KDV'den istisna olacak; mal, demirbaş, taşıt vb. satışlar da artık KDV'ye tabi tutulmayacaktır.

VIII. SONUÇ

Özel finans kurumlarını; özellikle dini sebeplerle faizden uzak duran kesimin banka ihtiyacını karşılayan bir tür alternatif banka olarak tanımlamak mümkündür.

İlk kuruluş yıllarından itibaren uzun süre Bankalar Kanununa tabi olmayan, sadece kanunla verilmiş bir yetkiye istinaden Bakanlar Kurulunca çıkarılan kararnamelere ve bunlara bağlı diğer idari mevzuata dayanarak faaliyetlerini sürdüren özel finans kurumları Aralık 1999'da Bankalar Kanununda yapılan değişiklikle bu kanun kapsamı-

na alınmışlardır. Özel finans kurumlarının 4491 sayılı Kanun ile Bankalar Kanununa entegre olmaları, hukuki yapılarının güçlenmesini sağlamıştır.

Özel finans kurumları, bilindiği gibi temel bankacılık hizmetlerinin çoğunu yerine getirmektedirler. Örneğin havale yapmakta, akreditif açmakta ve teminat mektubu vermektedirler. Ayrıca vergi mevzuatı açısından baktığımızda özel finans kurumlarının vergi yükümlülük ve sorumlulukları açısından bankalardan farklı olmadıkları görülmektedir.

Bankalar ve ÖFK'lerin ödedikleri vergiler temelde aynı olmakla beraber, aralarındaki en önemli farkı katma değer vergisi yükümlülüğü oluşturur. Bankaların her türlü mal ticaretini yapmalarının yasak olmasına karşılık, ÖFK'lerin sistemi mal alım satımı üzerine kuruludur. Dolayısıyla, yapılan işin mal ticaretine dayalı olması katma değer vergisi yükümlülüğünü de doğurmaktadır.

Bununla beraber özel finans kurumlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin BDDK tarafından düzenlenen, 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ve 31.07.2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5228 sayılı bazı vergi kanunlarında değişiklik yapılması hakkındaki Kanunla yapılan düzenleme ile, özel finans kurumlarının vergilendirilmesinde köklü değişiklikler meydana gelmiş ve vergi mevzuatı açısından bankalar ile aralarındaki farklılık büyük ölçüde giderilmiştir.

Buna göre özel finans kurumları özel belirleme yapılmadığı sürece vergi uygulamasında banka olarak kabul edilecek, bu şekilde, özel finans kurumlarının her ne şekilde olursa olsun yapacakları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben alacakları paralar BSMV'ye tabi tu-

tulacaktır. Dolayısıyla, özel finans kurumlarının yapacakları tüm işlemler (finansal kiralama hariç) BSMV'ye tabi olduğundan KDV'den istisna olacak, mal, demirbaş, taşıt vb. satışlar KDV'ye tabi tutulmayacaktır.

Yeni vergileme sistemi özel finans kurumları için çok ciddi avantajlar sağlamıştır. Bu bağlamda bankalarla aralarında mevcut olan adaletsizlik de giderilmiştir. Bunun böyle olması etkin otorite olan yasa koyucunun eşit ve adaletli düzenleme yapması gereğinin bir sonucudur.

KAYNAKÇA :

1. AKDOĞAN, Abdurrahman. (2004). Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması. Ankara: Gazi Kitabevi.
2. AKDOĞAN, Abdurrahman, KIZILLOT, Şükrü, EYÜPGİLLER, Saygın. (1987). Türk Vergi Sistemi. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
3. BATTAL, Ahmet. (1999). Bankalarla Karşılaşmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
4. BATTAL, Ahmet. (2004). Bankalar Kanunu Şerhi Sorularla Banka Hukuku. Ankara: Gazi Kitabevi.
5. ORTAÇ, F. Rifat. (1990). Türk Vergi Hukukunda Sorumluluk. Ankara: (Çoğaltma).
6. ÖNCEL, Mualla, A. KUMRULU, N. ÇAĞAN. (2000). Vergi Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
7. ÖZSOY, İsmail. (1997). Özel Finans Kurumları. İstanbul.
8. PEHLİVAN, Osman. (2004). Vergi Hukuku: Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi. Trabzon: Derya Kitabevi Yayınları.